

forming governments, have a significant impact on political discourse and decision-making. This phenomenon is becoming one of the key features of the political reality in Europe and the United States and reflects profound socio-economic transformations, including economic instability, migration crises, growing distrust of traditional political elites, and voter dissatisfaction with the political system.

The article emphasizes that the media, especially social media, have become a new platform for political populism. Due to the information revolution accompanying the rapid development of technology, new "means of communication" allow populists to convey their ideas directly to the audience, bypassing the filters previously imposed by traditional media such as television, radio and newspapers. Social media allow politicians and activists to directly address their constituents using simplified rhetoric that is easily digestible and actively shared among users. This contributes to the spread of disinformation, manipulative messages and the creation of emotionally charged content that reinforces populist rhetoric. The concept of "means of communication" was introduced, which characterizes the transition from traditional media channels to new, more dynamic and less controlled sources of information. However, new platforms have virtually removed these restrictions, allowing for a faster spread of ideas, including radical and populist views. This has a significant impact on political reality, contributing to the transformation of the political landscape. The rise of populism poses a significant challenge to democratic institutions, particularly in the context of globalization and rapid technological change. The growing role of media and social networks in political processes poses a threat to political stability, as the public is exposed to information influences and manipulations. This also affects the information security of countries, especially those under external pressure. Particular attention is paid to the possible consequences of the growing influence of populist movements for international support for Ukraine. The author emphasizes the importance of developing new approaches to the formation of information and foreign policy, which would reduce the influence of populist ideas and disinformation. In the context of the information revolution taking place against the backdrop of global political changes, Ukraine needs to strengthen its ties with European partners to ensure that it maintains stable international support.

Keywords: populism, socio-political landscape, electoral process, political technologies, means of communicating information, information security, media, armed aggression.

<https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series22.2024.36.03>

УДК 316:774:323.2

Олена Новакова,

доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
ORCID: 0000-0002-0402-1904; email: elenapovakova1961@gmail.com

Марина Остапенко,

доктор політичних наук, професор кафедри політичних наук,
старший науковий співробітник НДЦ «Інститут соціально-правових
та політичних досліджень імені Олександра Яременка»,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
ORCID: 0000-0002-4412-0229; email: m.a.ostapenko@udu.edu.ua

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАПОЛІТИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У статті аналізуються чинники формування медіаполітики в сучасній Україні. Її формування та реалізація відтворюють наявні тенденції та виклики сучасних процесів інформаційного суспільства, зокрема посилений вплив медіа на суспільні та політичні відносини, на їх суб'єктів, упровадження можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у створенні та розповсюдженні новин, формування нових правил комунікації між владою та суспільством, використання інформаційно-комунікаційних інновацій у галузі державного управління та інші. Ці чинники актуалізують готовність, можливості та адаптацію усіх сфер суспільства до змін, які супроводжують окреслені процеси. В Україні вони посилюються у багато разів через виклики, спричинені збройною агресією Росії. Окрему увагу приділено питанням медіаспоживання політичної інформації українцями, зокрема новинних матеріалів. На основі соціологічних даних визначено найбільшу зацікавленість українців у інформації про війну та низьку увагу до політичних повідомлень. Зроблено припущення, що причиною цього може бути невисокий рівень довіри до політичних інститутів і їх здатності приймати ефективні рішення під час війни. Підкреслюється важливість виважених підходів реалізації медійної політики, які враховують тренди, тенденції та проблеми як медійної, так і політичної сфер українського суспільства. Це позначається на питаннях фахового створення медійного контенту, свідомого споживання новинних матеріалів, зокрема про війну, відкритій комунікації влади та суспільства.

Наголошується на тому, що вирішення цих проблем потребує наукового осмислення, що сприятиме ефективній реалізації медійної політики як системи взаємодії медіа, держави та громадянського суспільства.

Ключові слова: політична система, медійна система, війна, політична комунікація, медіатизація, медіаполітика, інформаційно-комунікаційні технології, медіаграмотність, довіра, громадянське суспільство.

Вступ. Сучасна соціально-політична ситуація у світі та його окремих регіонах характеризується невизначеністю, конфронтаційністю, зміною традиційних ролей та постійним формуванням нових викликів. Дуже влучним в цьому контексті є твердження Високого представника Європейського Союзу Дж. Борреля, про те, що «ми маємо конкурентний світ, у якому все стає зброєю. Зброєю є енергетика, інвестиції, інформація, міграційні потоки, дані тощо» (*Ми входимо в ідеальний шторм*, 2022). Одним із найпотужніших видів сучасної зброї є інформація, що використовується у багатьох аспектах – і як засіб насильства, маніпулювання, агресії, і як засіб захисту від ворожих впливів та забезпечення національних інтересів. Ці процеси надзвичайно актуалізують проблему системної реалізації медіаполітики, сутність якої полягає у створенні ефективної взаємодії засобів масмедіа, політичних інститутів та громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню медіатизації політики присвячені праці таких науковців, як: Ф. Ессер, Ф. Кротц, Д. Маззоліні, Й. Стромбек, С. Хаярвард, В. Шульц та інші. Медіаполітика також була предметом наукових розвідок українських дослідників П. Катеринчука, І. Мельничука, О. Никонорова, Г. Хорунжія та інших. Проблема впливу інформатизації суспільства на соціально політичний розвиток стала предметом досліджень Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, Соціологічної служби Українського Центру економічних та політичних досліджень імені О.Разумкова, Інституту політичних та етнонаціональних досліджень імені І.Кураса НАН України, інших аналітичних центрів і дослідницьких інститутів.

Мета статті – визначення основних чинників, що впливають на формування та реалізацію медіаполітики в сучасній Україні. Для досягнення цієї мети розв'язуються такі завдання: визначити сутність та джерела процесу медіатизації політики, проаналізувати чинники взаємодії медіа та соціально-політичного життя України в контексті сучасних викликів.

Методологічною основою наукової розвідки є використання методів теоретичного узагальнення проблеми реалізації медіаполітики, зокрема чинників її формування в сучасній Україні. Використано широку емпіричну основу – результати соціологічних досліджень провідних вітчизняних дослідницьких та аналітичних установ.

Результати та дискусії. Підсилення рівня взаємодії політичної та медіа систем почало констатуватися дослідниками на межі ХХ та ХХІ століть. Головними чинниками формування цього феномену стали розвиток інформаційно-комунікативних технологій та надшвидке зростання медіаспоживання в більшості країн (Inglehart, 2005). У зв'язку з цим почала формуватися тенденція до медіатизації, сутність якої полягає в підсиленні медіавпливу на всі сфери життя суспільства та на всіх рівнях функціонування – від індивідуального до суспільного, від діяльності пересічного громадянина до прийняття державно-політичних рішень.

Серед чинників медіатизації суспільно-політичного життя можна виділити такі:

- вплив інформаційно-комунікаційних технологій, які значною мірою оптимізують виготовлення та просування на широку аудиторію різноманітних інформаційних продуктів;
- створення інформаційно-комунікаційного середовища ведення діалогу між різними верствами суспільства, в якому представляються, обґрунтовуються та захищаються інтереси різних політичних, сил, громадських організацій та окремих громадян;
- активне розширення сфери інформаційних послуг у галузі державного управління та місцевого самоврядування;
- визначальний вплив інформаційного контенту, створеного масмедіа, на формування громадської думки (Загірний, 2021, с. 34).

Досліджуючи проблему медіатизації політичної сфери, варто звернути увагу на основні тренди та тенденції у медійному середовищі. Фахівці відмічають багато спільного як у світових, так і у вітчизняних медіа. Серед основних трендів це:

- медіацентрованість життя (медіа створюють формат комунікації між владою і суспільством, формуються нові правила публічності тощо);
- цифровізація медіа, розширення діджитал-платформ; поширення використання штучного інтелекту у виробленні новин;
- мультиспоживання інформації (до розповсюдження інформації залучені різні канали передачі: традиційні та діджиталізовані; аудіо та візуальні);
- запит споживачів на розважальний формат, також і для новинних матеріалів (Наумова, Семенюта, Чорна, 2023).

Серед тенденцій експерти виокремлюють: поширення та боротьбу з дезінформацією; посилення позицій радіо як каналу трансляції інформації та споживання; втрата довіри до провідних медіа (через випадки публікацій недостовірної інформації) та інші (*Тренди в медіа*, 2023). Для України характерними також є тенденції посилення споживання інформації з телеграм-каналів; недостатня комунікація влади зі суспільством та інші (Наумова, Семенюта, Чорна, 2023).

Необхідно зазначити вплив інформатизації суспільства на тенденції суспільно-політичного розвитку, оскільки «медіатизація політики» стала не лише новим суспільним явищем, але й актуальним викликом для демократії. Масмедіа докорінно змінили і саму політичну реальність, розширили горизонти публічності та відкритості політичних інститутів, перетворилися на засіб зворотного зв'язку громадян із владою» (*Політична система України*, 2023, с. 386). Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій приводить до формування нових можливостей та проблем у сфері взаємодії між владою та суспільством. За висновками М. Манфреда, «завдяки владі інформації суб'єкти політичних процесів дістали не лише можливість використовувати інформаційні технології для донесення необхідних меседжів громадянам, але й опцію відстежування суспільних настроїв та здійснювати комунікацію» (Манфред, 2011).

В сучасній Україні розвиток політичної комунікації та відповідних технологій приводить, з одного боку, до прагнення суб'єктів політичного та економічного впливу контролювати засоби масмедіа та формувати контент у відповідності до власних інтересів. З іншого боку, формується активний суспільний запит на обґрунтоване та актуальне інформування про перебіг найважливіших проблем і процесів. Урегулювання цієї суперечності потребує «створення відкритого та зрозумілого всім учасникам інформаційного простору «правил гри», дотримання яких може забезпечуватися економічною доцільністю для власників ЗМІ і політичною зацікавленістю влади і громадян України» (*Трансформація політичних інститутів*, 2016, с.154-166).

Відсутність чітких та прозорих норм регулювання каналів комунікації створює в інформаційному просторі України такі деструктивні явища, як відсутність рівних можливостей використання засобів масмедіа представниками різних політичних сил; заангажований і безальтернативний характер інформаційного контенту; перетворення масмедіа на рекламні майданчики певних партій або політиків. На думку Г. Зеленько, «у вітчизняному соціумі утворилася малочисельна, але вкрай впливова соціальна група, яка у своїх руках зосередила економічні, політичні, інформаційні ресурси. Тобто у політичній системі України ПЕГ являють собою таку собі стіну, об яку заломлюються усі запити, які надходять від суспільства. А відбитий промінь відображає насамперед їх інтереси» (Зеленько, 2018, с.18-19).

У таких умовах довіра до масмедіа в Україні має нестійкий і фрагментарний характер, про що свідчать дані соціологічних досліджень. Так, на початку 2019 року, довіра до масмедіа дещо підвищилася на фоні загальних позитивних очікувань від зміни влади та суспільно-політичного управління. Під час загальнонаціонального опитування, проведеного Українським Центром економічних та політичних досліджень імені О. Разумкова у лютому

2019 року, було з'ясовано, що 19% опитаних абсолютно не довіряють українським медіа, 24,2% – скоріше не довіряють, 43, 8% – скоріше довіряють, а 5,2% – довіряють повністю (*Рівень довіри*, 2019). Вже наприкінці 2019 року результати опитування USAID-Internews «Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа у 2019 році» показали, що «українці стали набагато менше довіряти засобам масової інформації – довіра до всіх традиційних медіа впала на 11% у порівнянні з 2018 роком» (*Довіра українців*, 2019).

Інформаційне протистояння є одним з основних інструментів забезпечення політичних цілей на міжнародній арені та всередині держав. Це пов'язано з багатоманітністю цілей, яких можна досягти з використанням «інформаційної зброї». Назвемо лише основні з них: захист національних інтересів держави; досягнення геополітичного лідерства на міжнародній арені; забезпечення експансії національних економічних, ідеологічних і духовно-культурних впливів; створення сприятливих умов для успішної модернізації власної соціально-політичної системи (Катеринчук, 2017, с. 286).

Значення інформації зростає у багато разів у випадку наявності масштабної військової агресії. Як зазначає Г. Хоружий, результат успішної інформаційної кампанії в системі протистояння завжди буде сприяти зниженню ефективності прийняття та реалізації рішень супротивником. Відповідно, створюються суттєві перешкоди здійснення ворогом скоординованих і результативних військових дій (Хоружий, 2017).

Не дивлячись на кардинальні зміни суспільного життя, що настали в Україні після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, за висновками експертів «найбільші вітчизняні медіа досі належать кільком ФПП, які справляють значний вплив на внутрішню та зовнішню політику нашої держави» (*Найбільше люди знають*, 2022).

Визначається низка сучасних викликів для вітчизняних медіа. На наш погляд, вони позначаються не лише на медійній, а й на політичній сфері. Зокрема йдеться про таке:

- проблема відповідальності за достовірність інформації, особливо у телеграм-каналах; існування їх частини як бізнес-інструменту, а не фахового джерела новин;
- журналістика війни (цензура в умовах воєнного стану; збір інформації з ліній фронту, з ліній зіткнення, щоб поширювати її у міжнародних медіа; складність умов роботи журналістів в умовах війни);
- запровадження нових інструментів, методів комунікації та взаємодії зі світовими медіа, щоб підтримувати увагу до війни в Україні;
- брак кадрів через війну;
- вироблення медійного контенту, який буде об'єднувати суспільство, сприяти проведенню дискусій, а не скандалів;
- створення документальних проєктів і фільмів, їх поширення у межах України, переклад і розповсюдження за її межами;
- дотримання балансу висвітлення життя в Україні (крім теми війни надавати новини про процеси у різних сферах суспільства, їх здатність функціонувати в умовах воєнного стану тощо) (Наумова, Семенюта, Чорна, 2023).

У той же час, протягом наступних років війни почали формуватися і позитивні тенденції. Про це свідчить, зокрема, звіт міжнародної організації «Репортери без кордонів» (RSF) за 2024 рік, в якому зазначено: «хоча верховенство права не застосовувалося на всій території країни після повномасштабного вторгнення Росії 2022 року, що не дозволяло українській владі гарантувати свободу преси в усіх регіонах, адже деякі з них перебувають під російською незаконною окупацією, політичне втручання у діяльність медіа на вільній частині України зменшилося. Динамізм українського громадянського суспільства та ЗМІ у засудженні такого типу тиску обмежує його та змушує владу реагувати» (Мельник, 2024). Таким чином, саме завдяки активності громадянського суспільства Україна покращила свої позиції на 18 пунктів в Індексі свободи слова від «Репортерів без кордонів», покращивши свій результат у політичній сфері та коефіцієнт безпеки.

Медіаспоживання в Україні під час війни характеризується найбільшим рівнем зацікавленості громадян в наступних темах: війна з Росією (72%); історичні події (40,5%);

культура (35%); економіка (29%); політика (5,5%) (*Повоєнне відновлення*, 2024). Наведені дані закономірно свідчать про найбільшу зацікавленість українців у інформації про війну, але певним парадоксом у цьому аспекті виглядає низька увага до політичних повідомлень. Можна припустити, що це опосередковано показує невисокий рівень довіри до політичних інститутів та їх здатності приймати ефективні рішення під час війни.

Уваги заслуговує питання джерел інформації щодо подій російсько-української війни. Згідно результатів соціологічного опитування Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та Соціологічної служби Українського Центру економічних та політичних досліджень імені О. Разумкова (березень 2024 р.), пріоритетними джерелами є: телеграм-канали у 53% респондентів; міжособистісне спілкування (родичі, друзі) – у 42%; YouTube – у 40%; телемарафон «Єдині новини» – у 37% опитаних (*Джерела інформації*, 2024).

Дослідження «Медіаспоживання українців: другий рік повномасштабної війни. Опитування ОПОРИ» виявило такі особливості споживання новин в українців у 2023 році:

- рейтинг споживання новин: соціальні мережі (77,9%); телебачення (62,5%); інтернет (57,7%); радіо (33,7%); друковані медіа (17,8%);

- зниження популярності телебачення серед молодіжної аудиторії; посилення споживання новин із радіо у людей віком 30-59 років; активізація користування соціальними мережами та інтерес до друкованих медіа у респондентів віком 40-49 років; зниження споживання новин в інтернеті (поза соціальними мережами) у аудиторії 50-59 років;

- рівень довіри до медіа при споживанні новин: телебачення (61%); соціальні мережі (60%); інтернет (45,1%); радіо (41%); друковані медіа (30,3%);

- зростання довіри до радіо та друкованих медіа;

- збільшення частки громадян, які не довіряють жодному з джерел (*Медіаспоживання українців*, 2023).

Однією з особливостей медіаспоживання є активне використання українцями соціальних мереж. Згідно результатів Data Reportal, у січні 2024 року в Україні нараховується 24,30 млн. активних користувачів соціальних мереж. Зокрема, вітчизняні користувачі обирають Facebook (13,85 млн); YouTube (24,30 млн); Instagram (12,40 млн); TikTok (16,47 млн користувачів віком від 18 років); Facebook Messenger (8,60 млн); LinkedIn (5,10 млн); Twitter (4,55 млн) (Kemp, 2024). Згідно досліджень, 82% загальної бази українських інтернет-користувачів (незалежно від віку) використовували принаймні одну платформу соціальних мереж (Kemp, 2024).

Найпопулярнішою соціальною мережею споживання новин для вітчизняної аудиторії є Telegram. У 2023 році 71,3% визначили телеграм-канали як джерело отримання новин. Інші соціальні мережі у новинному медіаспоживанні сформували такий рейтинг: YouTube – 66,2%, Facebook – 55%; Viber – 50%; Instagram – 29,5; TikTok – 25,1% Twitter – 8,3% (Чорна, 2023). Найбільшу тенденцію річного зростання користувачів продемонстрував TikTok: аудиторія 40-49 років зросла на 8,6% (з 17,9% до 26,5%); віком 70+ зросла на 8,9% (з 12,2% до 21,1%) (Чорна, 2023). Як зазначалося вище, одним із викликів є недостовірність новинної інформації у телеграм-каналах. Разом з тим, можна побачити, наскільки масовим є споживання такої інформації саме з цього джерела.

Одним із чинників, на нашу думку, що пояснює рейтинг джерел новин про війну, є довіра до них. Згадане вище дослідження зафіксувало невисокий рівень довіри українців офіційним джерелам новин: довіряють – 6% респондентів; більшим чи меншим ступенем – 39% опитаних; не довіряють – 29%. Показовим також є те, що третина респондентів не визначилися з питанням довіри до цих джерел (*Джерела інформації*, 2024).

У формуванні довіри до джерел отримання інформації про воєнну ситуацію в Україні дослідники визначили декілька інструментів, якими користуються українські споживачі: певний час споживання новин із цього джерела (27% опитаних); інтуїтивно, спонтанно, ситуативно – 24% опитаних; порівняння інформації з різних джерел (19% респондентів) (*Джерела інформації*, 2024). Одним із чинників, що впливає на формування довіри до джерел інформації є освіта. Дослідження виявило обумовленість рівня освіти та критичності

у виборі джерела інформації: люди з вищою освітою частіше використовують співставлення й аналіз різних інформаційних джерел (24% опитаних), менш схильні до ситуативної чи інтуїтивної довіри до джерела (22%) у порівнянні з респондентами, що мають середню спеціальну (відповідно: 18% і 25%) чи незакінчену та загальну середню освіту (відповідно: 13% і 26%). Вагомим інструментом для усіх респондентів є тривалість користування джерелом (відповідно: 29%, 27% і 24%) (*Джерела інформації*, 2024).

У споживанні новин, політичної інформації, інформації про війну в Україні важливими навичками є свідоме споживання інформації. За результатами соціологічного дослідження у 2023 р. 84% респондентів вказали, що в медіа присутні дезінформаційні матеріали; більшість (72% опитаних) вказала на здатність їх відрізнити (самооцінка) (*Українські медіа*, 2023, с. 47). Водночас, як свідчать результати цього дослідження, на практиці «8% опитаних показали здатність визначити усі дезінформаційні новини (пропонувалося 3 новини); 78% – правильно визначили «одну новину»» (*Українські медіа*, 2023, с. 47). На думку Т. Строй, причина у тому, що «громадяни спираються на свій досвід, а не на реальні навички перевірки фактів, оцінювання джерел тощо» (цит. за: *Поліковська*, 2024).

Наразі в Україні є актуальним питанням медіаграмотності, інформаційної культури тощо. У цьому напрямі проводиться багато роботи, зокрема створено освітні платформи, навчальні відеокурси та фільми, де можна отримати базові знання, підвищити свій рівень медіакультури. Це проекти з медіаграмотності Міністерства освіти і науки України (Медіаграмотність); Міністерства культури та стратегічних комунікацій України (Фільтр); Міністерства цифрової трансформації України (Цифрова освіта); платформи онлайн-освіти «Prometheus», «EdEra», «Дія. Освіта» та багато інших. Заслужують на увагу навчальні інструменти для громадян зі свідомого споживання інформації під час війни (наприклад, курс відео-лекцій, створений фахівцями Інституту демократії імені Пилипа Орлика «Медіапутівник: Як розпізнавати якісну інформацію та чому це важливо?») (2024). Створення таких освітніх проектів надає можливість для громадян будь-якого віку, фаху навчитися орієнтуватися в інформаційному просторі, формувати та розвивати навички свідомого споживання інформації, критичного мислення, вміння розрізняти дезінформацію та правдиву інформацію, знати інструменти маніпуляції та пропаганди, які використовуються в інформаційній війні та багато інших питань.

Висновки. Медіаполітика в сучасній Україні відтворює наявні тенденції та виклики сучасних процесів інформаційного суспільства, зокрема посилений вплив медіа на суспільні й політичні відносини, на їх суб'єктів, реалізацію можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у створенні та розповсюдженні новин, формування нових правил комунікації між владою та суспільством, використання інформаційно-комунікативних інновацій у галузі державного управління та інші. Ці та інші чинники актуалізують готовність, можливості та адаптацію усіх сфер суспільства до змін, які супроводжують такі процеси. В Україні вони посилюються у багато разів через виклики, спричинені збройною агресією Росії. Важливими є виважені кроки формування та реалізації медійної політики, які враховують тренди, тенденції та проблеми як медійної, так і політичної сфер українського суспільства. Це позначається на фаховому створенні якісного інформаційного контенту, свідомому споживанні новинних матеріалів, зокрема про війну, на відкритій комунікації влади і суспільства. Такі проблеми потребують подальшого наукового осмислення, що загалом може сприяти ефективній реалізації медійної політики як системи взаємодії медіа, держави та громадянського суспільства.

Використані джерела:

1. Джерела інформації про війну. (2024). Соціологічне опитування. Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно із соціологічною службою Центру Разумкова. <https://dif.org.ua/article/dzherela-informatsii-pro-viynu>
2. Довіра українців до всіх традиційних медіа знизилася на 11% у порівнянні з 2018 роком. (2019). <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2803560-dovira-ukrainciv-do-zmi-za-rik-znizilasa-na-11.html>
3. Загірний, О.В. (2021). Медіатизація політики як чинник демократичного транзиту. Науковий журнал «Політикус». Вип.2. С. 32-36. http://politicus.od.ua/2_2021/5.pdf

4. Зеленько, Г. І. (2018). Політична система та політичний режим: пошук ліків від вірусу самознищення // Національна єдність у конкурентному суспільстві: аналітична доповідь / за ред. О. М. Майбороди. Київ.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. С. 7-48.
5. Катеринчук, П. (2017). Медіаполітика Росії як засіб політичного тиску у країнах ЦСЄ Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. – Чернівці: Чернівецький національний університет. Т. 35-36. С. 283-294.
6. Манфред, М. (2011). Медіа-політика в інформаційному суспільстві / пер. з нім. В. Климченко та В. Олійник; за ред. В. Іванова. Київ. 286 с.
7. Медіаспоживання українців: другий рік повномасштабної війни. Опитування ОПОРИ. 10 липня 2023. https://www.opora.ua/polit_ad/mediaspozhyvannia-ukrayintsiv-drugii-rik-povnomasshtabnoyi-viini-24796
8. Медіапутівник: Як розпізнавати якісну інформацію та чому це важливо? <https://www.youtube.com/playlist?list=PLmkgIqAlfzecIoasWmpAuCOG4BfoEaO0b>
9. Мельник, Р. (2024). Україна покращила політичний та безпековий показники в Індексі свободи слова, попри війну. Детектор медіа. 3 травня. <https://detector.media/infospace/article/226284/2024-05-03-ukraina-pokrashchyla-politychnu-ta-bezpekovu-pokaznyky-v-indeksi-svobody-slova-popry-viynu/>
10. Ми входимо в ідеальний шторм: Виступ топ-дипломата ЄС про нову світову реальність. Європейська правда. Середа, 12 жовтня 2022. <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/10/12/7148529/>
11. Найбільше люди знають про власника 5 каналу, а також про те, кому належить «1+1». (2022). ГО «Детектор медіа». <https://ms.detector.media/trendi/mpost/28965/2022-02-16-bilsh-nizh-polovyni-ukrayintsiv-ne-vazhlyvo-komu-nalezhatzmi-doslidzhennya-dm/>
12. Наумова, О., Семенюта, І., Чорна, О. (2023). В Україні назрів запит на відверту, чесну дискусію щодо стану справ на війні. Медійники – про головні виклики та тренди в медіа у 2023 році. Частина 1. Детектор медіа. 29 грудня 2023. <https://detector.media/infospace/article/221162/2023-12-29-v-ukraini-nazriv-zapyt-na-vidvertu-chesnu-dyskusiyu-shchodo-stanu-sprav-na-viyni-mediynyky-pro-golovni-vyklyky-ta-trendy-v-media-u-2023-rotsi-chastyna-1/>
13. Повоєнне відновлення України та медіаспоживання: загальнонаціональне соціологічне опитування. (2024). <https://dif.org.ua/article/povoenne-vidnovlennya-ukraini-ta-mediaspozhyvannya-zagalnonatsionalne-sotsiologichne-opituvannya>
14. Політична система України: конституційна модель та політичні практики. (2023): монографія / кол. авт.: Зеленько Г. І. (кер., наук. ред.) та ін. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 536 с.
15. Поліковська, Ю. (2024). Для громадян створили відеокурс зі свідомого споживання інформації під час війни. Детектор медіа. 12 січня. 2024. <https://ms.detector.media/trendi/post/33938/2024-01-12-dlya-gromadyan-stvoryly-videokurs-zi-svidomogo-spozhyvannya-informatsii-pid-chas-viyny/>
16. Рівень довіри до суспільних інститутів та електоральні орієнтації громадян України. (2019). <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-doviry-do-suspilnykh-instytutiv-ta-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy>
17. Трансформація політичних інститутів України: проблеми теорії і практики. (2016) / Авт. колектив: М. І. Михальченко (керівник) та ін. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 440 с.
18. Українські медіа, ставлення та довіра у 2023 р. Дослідження InMind на замовлення міжнародної організації Internews, що реалізує проєкт «Медійна програма в Україні» за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). <https://internews.in.ua/wp-content/uploads/2023/10/Ukrainski-media-stavlennia-ta-dovira-2023r.pdf>
19. Хоружий, Г. (2023). Війна Росії проти України: російська пропаганда як складова «гібридної війни». <http://social-science.com.ua/article/1392>
20. Чорна, О. (2023). «Опора»: Основним джерелом інформації майже 80% українців є соціальні мережі. Детектор медіа. 10 липня 2023. <https://detector.media/infospace/article/213998/2023-07-10-opora-osnovnym-dzherelom-informatsii-mayzhe-80-ukrayintsiv-ie-sotsialni-merezhi/>
21. Kemp, S. Digital 2024: Ukraine. Datareportal. 23 February 2024. <https://datareportal.com/reports/digital-2024-ukraine>
22. Inglehart, R., Welzel, C. (2005). Modernization, Cultural Change, and Democracy The Human Development Sequence. Cambridge University Press New York, 344 p.

References:

1. Dzherela informatsii pro viinu. (2024). Sotsiolohichne opytuvannya. Fondom «Demokratychni initsiatyvy» imeni Ilka Kucheriva spilno iz sotsiolohichnoiu sluzhboiu Tsentru Razumkova. <https://dif.org.ua/article/dzherela-informatsii-pro-viynu>
2. Dovira ukraintsiv do vsikh tradytsiinykh media znyzylasia na 11% u porivnianni z 2018 rokom. (2019). <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2803560-dovira-ukrainciv-do-zmi-za-rik-znizilasa-na-11.html>
3. Zahirnyi, O.V. (2021). Mediatyzatsiia polityky yak chynnyk demokratychnoho tranzytu. Naukovyi zhurnal «Politykus». Vyp.2. S. 32-36. URL: http://politicus.od.ua/2_2021/5.pdf
4. Zelenko, H. I. (2018). Politychna systema ta politychnyi rezhym: poshuk likiv vid virusu samoznyshchennia // Natsionalna yednist u konkurentnomu suspilstvi: analitychna dopovid / za red. O. M. Maiborody. Kyiv.: IPiEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. S. 7-48.

5. Katerynychuk, P. (2017). Mediapolityka Rosii yak zasib politychnoho tysku u krainakh TsCie Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu: Zbirnyk naukovykh statei. – Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet. T. 35-36. S. 283-294.
6. Manfred, M. (2011). Media-polityka v informatsiinomu suspilstvi / per. z nim. V. Klymchenko ta V. Oliinyk; za red. V. Ivanova. Kyiv, 2011. 286 s.
7. Mediaspozhyvannia ukrainsiv: druhyi rik povnomasshtabnoi viiny. Opytuvannia OPORY. 10 lypnia 2023. https://www.oporaua.org/polit_ad/mediaspozhyvannia-ukrayintsiv-drugii-rik-povnomasshtabnoyi-viiny-24796
8. Mediaputivnyk: Yak rozpoznavaty yakisnu informatsiiu ta chomu tse vazhlyvo? <https://www.youtube.com/playlist?list=PLmkgIqAlfzecIoasWmpAuCOG4BfoEaO0b>
9. Melnyk, R. (2024). Ukraina pokrashchyla politychnyi ta bezpekovi pokaznyky v Indeksii svobody slova, popry viinu. Detektor media. 3 travnia. <https://detector.media/infospace/article/226284/2024-05-03-ukraina-pokrashchyla-politychnyy-ta-bezpekovyy-pokaznyky-v-indeksi-svobody-slova-popry-viynu/>
10. My vkhodymo v idealnyi shtorm": Vystup top-dyplomata YeS pro novu svitovu realist. Yevropeiska pravda. Sereda, 12 zhovtnia 2022. <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/10/12/7148529/>
11. Naibilshe liudy znaiut pro vlasnyka 5 kanalu, a takozh pro te, komu nalezhyt «1+1». (2022). HO «Detektor media». <https://ms.detektor.media/trendi/mpost/28965/2022-02-16-bilsh-nizh-polovyni-ukrayintsiv-ne-vazhlyvo-komu-nalezhatzmi-doslidzhennya-dm/>
12. Naumova, O., Semeniuta, I., Chorna, O. (2023). V Ukraini nazriv zapyt na vidvertu, chesnu diskusiiu shchodo stanu sprav na viini. Mediinyky – pro holovni vyklyky ta trendy v media u 2023 rotsi. Chastyna 1. Detektor media. 29 hrudnia 2023. <https://detector.media/infospace/article/221162/2023-12-29-v-ukraini-nazriv-zapyt-na-vidvertu-chesnu-diskusiiu-shchodo-stanu-sprav-na-viyni-mediinyky-pro-golovni-vyklyky-ta-trendy-v-media-u-2023-rotsi-chastyna-1/>
13. Povoienne vidnovlennia Ukrainy ta mediaspozhyvannia: zahalnonatsionalne sotsiologichne opytuvannia. (2024). <https://dif.org.ua/article/povoienne-vidnovlennya-ukraini-ta-mediaspozhyvannya-zagalnonatsionalne-sotsiologichne-opytuvannya>
14. Politychna systema Ukrainy: konstytutsiina model ta politychni praktyky. (2023): monohrafiia / kol. avt.: Zelenko H. I. (ker., nauk. red.) ta in. Kyiv : IPIEnD im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 536 s.
15. Polikovska, Yu. (2024). Dlia hromadian stvoryly videokurs zi svidomoho spozhyvannia informatsii pid chas viiny. Detektor media. 12 sichnia. <https://ms.detektor.media/trendi/post/33938/2024-01-12-dlya-gromadyan-stvoryly-videokurs-zi-svidomogo-spozhyvannya-informatsii-pid-chas-viyny/>
16. Riven doviry do suspilnykh instytutiv ta elektoralni oriantatsii hromadian Ukrainy. (2019). <http://razumkov.org.ua/napiamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-doviry-do-suspilnykh-instytutiv-ta-elektoralni-oriantatsii-gromadian-ukrainy>
17. Transformatsiia politychnykh instytutiv Ukrainy: problemy teorii i praktyky. (2016) / Avt. kolektyv: M. I. Mykhalchenko (kerivnyk) ta in. K.: IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 440 s.
18. Ukrainski media, stavlennia ta dovira u 2023 r. Doslidzhennia InMind na zamovlennia mizhnarodnoi orhanizatsii Internews, shcho realizuie proiekt «Mediina prohrama v Ukraini» za finansovoi pidtrymky Ahentstva SSHa z mizhnarodnoho rozvytku (USAID). <https://internews.in.ua/wp-content/uploads/2023/10/Ukrainski-media-stavlennia-ta-dovira-2023r.pdf>
19. Khoruzhyi, H. (2023). Viina Rosii proty Ukrainy: rosiiska propahanda yak skladova «hibrydnoi viiny». <http://social-science.com.ua/article/1392>
20. Chorna, O. (2023). «Opора»: Osnovnym dzherelom informatsii maizhe 80% ukrainsiv ye sotsialni merezhi. Detektor media. 10 lypnia 2023. <https://detector.media/infospace/article/213998/2023-07-10-opora-osnovnym-dzherelom-informatsii-maizhe-80-ukrayintsiv-ie-sotsialni-merezhi/>
21. Kemp, S. Digital 2024: Ukraine. Datareportal. 23 February 2024. <https://datareportal.com/reports/digital-2024-ukraine>
22. Inglehart, R., Welzel, C. (2005). Modernization, Cultural Change, and Democracy The Human Development Sequence. Cambridge University Press New York, 344 p.

Olena Novakova,

*doctor of political sciences, professor of Department of Political Sciences
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University*

Maryna Ostapenko,

*doctor of political sciences, professor of Department of Political Sciences, Senior Research of Scientific and
research center «Institute of social and legal and political studies named after Oleksandr Yaremenko»,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University*

Socio-Political Factors of Formation of Media Policy in Modern Ukraine

The article analyzes the factors of formation of media policy in modern Ukraine. Its formation and implementation reproduce the existing trends and challenges of modern processes of the information society, in particular, the increased influence of the media on social and political relations and their subjects, the introduction of the possibilities of information and communication technologies in the creation and distribution of news, the formation of new rules of communication between the government and society, the use of information and communication innovations in the field of public administration and others. These factors actualize the readiness, opportunities and

adaptation of all spheres of society to the changes that accompany the outlined processes. In Ukraine, they are increasing many times over due to the challenges caused by Russia's armed aggression. Particular attention is paid to the issue of media consumption of political information by Ukrainians, in particular news materials. On the basis of sociological data, it was determined that Ukrainians are most interested in information about the war and pay little attention to political messages. It is assumed that the reason for this may be a low level of trust in political institutions and their ability to make effective decisions during the war. The importance of balanced approaches to the implementation of media policy, which take into account the trends, tendencies and problems of both the media and political spheres of Ukrainian society, is emphasized. This affects the issues of professional creation of media content, conscious consumption of news materials, in particular about the war, open communication between the government and society. It is emphasized that the solution of the specified problems requires further scientific understanding, which will contribute to the effective implementation of media policy as a system of interaction between the media, the state and civil society.

Key words: political system, media system, war, political communication, mediatization, media policy, information and communication technologies, media literacy, trust, civil society.

<https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series22.2024.36.04>

УДК 323.1

Юлія Руденко,

доктор політичних наук, доцент, провідний науковий співробітник,

Національна академія СБ України

ORCID: 0000-0002-5292-5334; email: uliarudenko507@gmail.com

РЕГІОНАЛЬНІ МАРКЕРИ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ КРІЗЬ ПРИЗМУ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Розглядаються регіональні особливості України крізь призму етнічного складу її населення. Особливо важливими вказуються такі чинники та індикатори розвитку регіонів як регіональна пам'ять, політичні уподобання, культурні особливості тощо. Зазначається, що регіональна пам'ять є різновидом суспільної пам'яті, що представляє собою сукупність знань, оцінок і уявлень щодо минулого, які мають значний вплив на розвиток того чи іншого регіону. Самоусвідомлення громадян того чи іншого регіону як його частки реалізується крізь низку чинників, зокрема: історичного, політичного, етнічного тощо. Зазначається також, що ще одним із індикаторів, який вирізняє регіони України, є політичні уподобання та цінності. Останні поєднуються з регіональною специфікою, тобто закладають потенційні передумови для суперечностей, ілюструючи соціокультурно-політичну багатоманітність українського суспільства. Втім, на тлі виокремлення науковцями певної кількості регіонів в Україні, підкреслюється, що механічний поділ країни на регіони є досить непродуктивними і, часто, стає на заваді консолідації політичної нації. Виокремлюються та аналізуються історичні та сучасні етнополітичні процеси у регіонах, що є найбільш етнічно строкатими, оскільки саме тут є конфліктогенний потенціал, що може стати перешкодою на шляху консолідації країни. Зокрема, це такі регіони України: Закарпаття, Буковина, Волинь, Галичина, ОДЕЩИНА, Херсонщина, Харківщина, Донбас і Крим. Втім, багатоетнічність не є явищем негативним, навпаки, вона окреслює багатобарвність і широку палітру етнічного наповнення нашої країни. Подолання проблем у сфері етнополітичних відносин вимагає від держави дієвої та ефективної етнонаціональної політики громадянської консолідації навколо спільних цінностей та інтересів. Остання повинна враховувати як інтереси смислоутворюючого етносу, так і національних меншин, що проживають на території країни, особливо, зважаючи на процеси, пов'язані з інтеграцією України у європейське співтовариство.

Ключові слова: регіональні особливості, етнополітичні процеси, етноси, національна консолідація, історія.

Вступ. Етнополітична проблематика в Україні на рівні окремо взятих регіонів сьогодні є актуальним і таким, що потребує значних наукових зусиль, питань. Його розгляд вимагає високого ступеня залученості до регіонального життя та глибокої обізнаності в історії, культурі, соціальних, політичних особливостях краю. Одночасно, йдеться і про проблеми у розумінні регіональних викликів у загальноукраїнському та геополітичному контекстах.

Втім, вчені застерігають, що «механістичні підходи до поділу регіонів є досить непродуктивними, можуть створювати додаткові перешкоди консолідації політичної нації.